

Iskolai ünnepélyek, a névadó szerepe az iskola belső világában

Németh Andrásné Farkas Gabriella* és Czabaji Horváth Attila**

DOI: 10.21549/NTNY.47.2024.4.4

A tanulmány az iskolai szertartásokat Erzsébet magyar királyné kultuszán keresztül vizsgálja neveléstörténeti megközelítésben. A szakirodalom hangsúlyozza, hogy az emberi csoportok emlékezeti gyakorlatok révén valósítják meg hagyományait, és a közös emlékezet idővel történelemmé alakul át. Az emlékezés olyan kulturális tevékenység, amely az identitás erősítésében és megőrzésében egyaránt szerepet játszik. A kutatás elsődleges forrásai a királynő halálát követő két évtizedben megjelent iskolai értesítők és tanári szaklapok. A szaksajtó már a dualizmus időszakában is kétféle iskolai ünnepséget különböztetett meg: az egyik a hazaszeretetre, a másik a könnyed játékra összpontosított. Az elemzés a névadó ünnepségek, megemlékezések és hagyományok kultuszára koncentrál.

Kulcsszavak: iskolai ünnepség, hagyomány, emlékezet, Erzsébet királyné kultusza, neveléstörténet

Bevezetés

Célunk Erzsébet királyné kultuszán keresztül, történeti szemlélettel vizsgálni az iskolai ünnepélyek, a névadó személyének jelentőségét. Az iskolai hagyományrendszer hatását az ünnep fogalmán keresztül ragadjuk meg. Az emlékezéssel, az ünneppel foglalkozó szakirodalom szempontjait, fogalmait a nevelés és az iskola világához kapcsolódóan vizsgáljuk.

Mivel Erzsébet emlékének megőrzésében jelentős szerepük volt a nevét viselő oktatási intézményeknek, bemutatjuk, hogy milyen funkciók húzódtak meg a névadások mögött, milyen következtetések vonhatók le a névadások időbeni elhelyezkedéséből. Föltárjuk a névadó jelképekben, intézményi emlékhelyekben, hagyományokban megragadható hatását az iskola szűkebb és tágabb környezetére. A téma neveléstörténeti megközelítése adalékul szolgálhat a mai iskolák hagyományainak újragondolásához, névadójukon és ünnepeiken keresztül sajátos arculatuk erősítéséhez. Témánk szempontjából az iskolai ünnepélyek két típusáról érdemes részletesebben szólnunk: a névadóhoz kapcsolódó hagyományokról és a nemzeti ünnepekről. Az iskolai hagyományok egy jelentős része az iskola névadójához köthető. Ekkor az egész iskolában közös programok zajlanak, amelyeknek egy része ünnepélyes keretek között zajlik, míg másik része szabadidős program, de a névadó személye része a szimbólumrendszernek éppúgy, mint az iskola éthoszána (Némethné, 2014). Választ keresünk arra is, hogyan illeszkedik Erzsébet királyné emlékezete a vizsgált időszak iskolai ünnepei, köztük a hazafias ünnepek közé. A kutatás új megközelítést ad a ma is reneszánszát élő Erzsébet-kultuszhoz azzal, hogy neveléstörténeti megközelítésből tárgyalja a kapcsolódó iskolai hagyományokat. A kutatás jellemzően a királyné halálát követő két évtizedre (1898–1914) fókuszál, de az intézményi névadások és az iskolai ünnepélyek vizsgálata visszanyúlik a XIX. század második feléig. A kutatás során a szakirodalom áttekintése mellett az Arcanum

* Mesterpedagógus, doktori hallgató, PTE BTK Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola farkasgabriella21@gmail.com

** Egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Intézet horvath.h.attila@ppk.elte.hu

Adatbázisban, a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon és az egyik szerző magángyűjteményében található irodalmakra, dokumentumokra támaszkodtunk. Széles körben vizsgáltunk iskolai értesítőket, különös részletességgel a királyné halálának évéhez kapcsolódó tanévben (1898-1899) több mint kétszáz iskola gyászünnepségeiről szóló tartalmat tekintettünk át. További adatokhoz jutottunk a korabeli pedagógiai folyóiratokból (Kisdednevelés, Néptanítók Lapja, Nemzeti Nőnevelés) mind az iskolai ünnepélyek, mind az iskolai Erzsébet-ünnepélyek témájához kapcsolódóan.

Emlékezet, hagyomány, ünnep

Halbwachs (1925) megközelítése az emberi emlékezetet mintegy kiszervezi az emberi csoportokba, amelyek a hagyományaikat megemlékezéseken keresztül valósítják meg. Az egyén a csoportok metszete, az emlékei csak annak révén tulajdonai, hogy különböző társas csoportok kollektív emlékezetéhez tartoznak, mivel a múltnak ezek a csoportok a megőrzői. Ily módon a kollektív emlékezet keretei közrefogják és egymáshoz társítják legbensőségesebb emlékeinket. A kollektív emlékezet az egyén memóriája mellett támaszkodhat az információátvitel intézményeire és szimbolikus rendszereire is (Pataki, 2010). Az egyéni emlékezet tartalmai közvetlenül hozzáférhetők például az oral history vagy a személyes dokumentumok (önéletrajz, napló, levelezés) révén.

A hagyományban testet öltő kollektív emlékezet vagy emlékezetközösség idővel átalakul történelemmé, a történelem által hordozott emlékezeté. Az emlékezés dinamikus folyamatként teszi egyúttal a múltat a jelen részévé. Assmann szerint „az emlékezet nem csak a múltat rekonstruálja, hanem a jelen és a jövő tapasztalását is szervezi” (Assmann, 1999, p. 42). Ez az emlékezet kulturális tevékenységgé válik, közvetíti az intézményesített kánont; identitáserősítő és -őrző szerepe van (Keszei, 2011; Takács, 2020). Így az emlékezet és az identitásképzés szorosan és szétválaszthatatlanul összekapcsolódik.

Kapitány és Kapitány (2012) az emlékezéssel kapcsolja össze az ünnepet. Az ünnepek emlékezőtechnikaként való megközelítésének elemeit – Assmann (1999) nyomán – a mai ünnepek jelrendszerében is azonosítják. Az ünnep tudatosításának, „szívbe vésésének” eszközei között ott van az ünnepnap eltérő szokásrendje, maga a rákészülés, az egyfajta emelkedett hangulat elérése. Az ünnep nevel, eszményeket, jelképeket, tudást ad át, azzal a céllal, hogy mindezt elültesse az emlékezetben. Az emlékezetbe vésés egyik leghatékonyabb eszköze az ünnep vizuális elkülönítése a hétköznapoktól.

Az ünneplésre választott helyszín fontos szerepet kaphat az emlékkörzésben, egy anyagi természetű hely vagy egy funkcionális jelenség emlékezhellyé válik, ha a képzet szimbolikus jelentéssel ruházza fel, valamilyen rituálé¹ kapcsolódik hozzá (Nora, 1999). A zászlók, a virágdekorációk, a fények, az iskolaépület és az osztályterem díszítése az ünnepi rituálé részei. A továbbörökítést segíti az ünnepekhez kapcsolódó emlékezetörzésben a verbális kiemelés. Ezt támogatják az emlékbeszédek, szónoklatok, beszélgetések, és kiemelkedő szerepe van a költészetnek, ami nyelvileg is ünneplő ruhába öltözteti a verbális emlékezést. A közös érzések kialakításában további jelentős szerepet játszik a zene (Kapitány & Kapitány, 2012). Az éneklés különösen hatásos lehet, a hangosan együtt éneklők egyidejűleg alkotói és befogadói a dalnak, ami a közösséggel való azonosulás élményét eredményezi (Kovács, 2012).

A kollektív emlékezet és a nemzet, nemzettudat közötti összefüggés kapcsán Gyáni megjegyzi, hogy a nemzet annyi, mint „emlékek gazdag örökségének a közös birtoklása” (Gyáni, 2012, p. 367). Másként szólva: „Megosztani a múlt dicsőségét és keserveit, [...] annak tudatával rendelkezni, hogy egykor közösen szenvedtünk, örültünk, re-

1. Az Erzsébet-kultuszhoz kapcsolódó rituálék – Gennep (2007), Turner (1969, 2002), Wulf (2004, 2007) munkái alapján történet – elemzése egy másik tanulmány tárgya.

ménykedtünk” (Renan, 1994, p. 1187, idézi Gyáni, 2012, p. 367). Ez a közös örökség gondoskodást igényel, az újabb generációk számára való átadás kulturális feladatával, „tudatosan szervezett, hagyományokra épülő, el- és megismert (történelmi, vallási, művészeti) múltra visszatekintő ünnepek”-en keresztül (Utry, 2012, p. 84). Az ünneplés mint történelmi emlékezés az eseményhez a személyes viszony kiépítését is segíti (Szabó, 2006).

Szabó (2006) szerint az ünnep sikerességében szerepe van többek között a dramaturgiának, a verbális és vizuális üzeneteknek, az esztétikai élménynek és az ünneplő közönségnek szánt szerepnek. Ahhoz, hogy a megünneplés ünneppé váljon szükséges, hogy érvényesüljön szocializációs funkciója, valamint egyértelmű legyen az ünnep tartalma és az ünneplés társadalmi háttere (Szabó, 2006).

A hagyományok vizsgálatában fontos szerepük van a láthatatlan jeleknek is, amelyek feltevésekben, hitekben, hiedelmekben, érzésekben és attitűdökben érhetők tetten, és kifejeződnek a személyek közötti érzelmi viszonyokban, a közösségek normáiban. Megmutatkoznak a rendezvények, a közös ünneplés hangulatán, vagy akár az ünnepi ruhához, a jelképek használatához való viszonyban. Az iskolára vonatkoztatva elmondható, hogy az iskola belső világára hatást gyakorló hagyományok között az iskolai ünnepélyek segítik az iskolai közösségek kialakítását, az iskolához fűződő kapcsolatok elmélyítését, az iskolai élet színesítését. A gyermekek az ünneplés révén az együtt ünneplő közösség részévé válhatnak. Így ezek az ünnepek egyfajta beavatási szertartások, a közösséghez kapcsolás eszközei lesznek (Szabó, 2006). Az iskolának ezek az eseményei a közösséggé kovácslódás érzésén túl a külvilág felé bemutatkozási, kapcsolatépítési lehetőségeket is hordoznak.

Iskolai ünnepélyek a dualizmus idején

Az ünnepek az intézményes iskoláztatás kezdete óta jelen voltak az iskolák életében. Mészáros (1995) szerint az iskolai ünnepek hitelességét, katartikus erejét a profán természeti világ, a vallások és a történelem értékeinek egységben szemlélése adta meg. Témánk kapcsán vizsgált időszakban, a dualizmus idején is folyamatos téma a pedagógiai szaksajtóban az, hogy milyen legyen egy iskolai ünnepély, mikor, milyen témával, tartalommal és hogyan szerveződjön. Killyéni (1891) az iskolai ünnepély alatt olyan összejövetelet értett, ahol a tanulók a napi foglalatosságból kilépve, a tanítói, illetve tanári testülettel együtt, a szülők és általában közönség részvétele mellett ünnepeltek. Kétféle ünnepről írt: az egyik célja az ifjúság nemesebb érzelmei, a kegyelet, a hazafiasság ápolása, a másik arra volt hivatva, hogy a tanulással már telített gyermek rövid időre kiszabaduljon, társas együttlétben, kirándulással, fesztelen játékkal töltsse az időt. Ez a meglátás, az iskolai ünnepek tematikus projektnapokként való megszervezése, játékosággal megszólította az ifjúságot, ma is érvényes lehet. Az iskolai ünnepélyek további céljának látták a szülőkkel való összhang kialakítását, nevelésre vonatkozó szabályok ismertetését (Péterfy, 1880).

Az ünnepélyek között szerepelt a tanév kezdetének és végének, a záróvizsgálat napjának „ünnepélyes módon való megülése”. A mindenkor rövid imával, vallásos énekkel kezdődő ünnepélyen a tanulók alkalmi előadásai hangzottak el, erre a feladatra lehetőség szerint önkéntesen jelentkeztek. Majd a tanító vagy az igazgató mondott beszédet, nem tévesztve szem elől, hogy kiknek, miről és miért beszél, illetve hogy beszédével a „kedélyre kell hatnia”. Ezekre az ünnepélyekre meghívták az iskolai hatóságokat és a szülőket is (Verédy, 1886). A tanév közepére, karácsonyra is javasoltak ünnepet, utalva arra, hogy a szegény sorsú tanítványok megsegítésére több helyen rendeztek ekkor ünnepélyt (Péterfy, 1880). Elterjedt volt továbbá a májusban a szabadban, legtöbbször a közeli erdőben megrendezett egész napos mulatság. Ezen majálisok pozitívumát a családi, könnyed légkörében látták (Környei, 1868). Az együtt töltött idő közvetlen kapcsolatot alakíthatott ki a szülőkkel és a tantestülettel (Kőrösi & Szabó, 1912).

Az iskolai ünnepek másik csoportja volt az, amellyel az ifjúságot „alkalmas módon a polgári és hazafiúi ére-nyekre” kívánták buzdítani (Killyéni, 1891b). A monarchikus érzelmek erősítésére a hazafias ünnepélyre tett javaslatok között megtaláljuk a király születésnapjának megünneplését, de az országgyűlési idény megnyitásának napját is (Mayer, 1875). Az 1870-es évek közepén a koronázás napját (június 8.) a középiskolák már megünne-velték (Kőrösi & Szabó, 1912), majd ez a királyhűség és a nemzeti haladás korszakának ünnepeként az elemi is-kolákban is elterjedt, előbb a „tanítók buzgóságából”, majd a közoktatási rendelet² szerint is.

A hazafias iskolai ünnepek kérdése többször előkerült egy-egy történelmi személy évfordulója kapcsán is. Egyik például az 1883-ban a Temesvármegyei tanfelügyelőség által szervezett Arany-ünnepély, amely után ja-vasolták más „kitűnő férfiak életrajza és cselekedeteinek” megismertetését a tanulókkal, hasonló iskolai ünne-pek keretében (Iskolai ünnepélyekről, 1883). A másik példa 1891-ből való, amikor is minden iskolában elren-velték³ a Széchenyi István születésének 100. évfordulójáról való megemlékezést. Az ünnepély fő céljaként megjelent a lelkesítés, a nemes példa követésére való biztatás, és az értelem mellett az érzelmekre való hatás. A megemlékezésekről szóló tudósításokat összevetették és követendő példának olyan forgatókönyvet javasol-tak, melyben az ifjúság éneke és szavatai, az igazgató megnyitó beszéde mellett a történelemtanár beszéde szerepelt (Killyéni, 1891b).

Az egyetemi ifjúság ünnepeinek példájára az iskolai élet ünnepei közé bekerült március 15-e (Kőrösi & Szabó, 1912), az 1880-as évektől a középiskolák önképzőkörei spontán módon kezdik ünnepelni a márciusi ifjak, a forra-dalom és szabadságharc emlékét (Mészáros, 1995). Ezzel párhuzamosan már 1880-ban találunk olyan gyakorlati tanítást bemutató cikket (Sebestyén, 1880), mely az 1848-i áprilisi törvények évfordulóján tartandó nemzeti isko-lai ünnep megtartásához ad útmutatást; felhívva a figyelmet arra, hogy a koronázási emléknap mellett minden népiskola ünnepelje meg azt. Az 1898-ban kiadott rendelet iskolai ünneppé tette március 15-ét, és előírta április 11-e megünneplését is azzal az egyértelmű céllal, hogy elhomályosítsák a magyar szabadságharc emlékét, de a legtöbb iskolában ezzel két márciusi 1848-as szabadságünnep szervezését idézték elő (Mészáros, 1995).

Az 1896-os ezredéves évforduló iskolákban való megünneplésének fontosságára és feladataira is felhívták a tanítók figyelmét, kiemelve, hogy az iskola a nemzeti kultúra bölcsője, és meg kell ragadni minden alkalmat a hazafias nevelésre. Javasolták az egész iskolával való közös ünneplést hazafias énekekkel, szavatokkal és a ta-nító alkalmi beszédével. Már itt felmerült a visszatérő, évenkénti millenniumról szóló iskolai ünnep gondolata is (Nagy, 1894), mely aztán az 1897-ben kiadott körrendelet értelmében a koronázási ünnephez kapcsolta azt.

A hála és a kegyelet érzéseinek ápolására még két ünnep került az iskolai oktatás tervezetébe a XIX. század utolsó évtizedében: Erzsébet királyné emlékűnnepé és az október 6-i gyásznapi. Az Elemi népoktatás enciklopé-diája szerint „úgy áll egymás mellett e két ünnepélyünk, mint hazafias lelkesedésünk két fő ünnepe, március idusa és a koronázás emlékűnnepé: történelmi vonatkozásaikban ellentmondanak egymás jogosultságának; hazafias lelkesedésünk és kegyeletérzésünk szempontjából azonban kiegészítik egymást” (Kőrösi & Szabó, 1912, p. 61).

2. Rendeletek tára (1897). Nr. 339. Budapest, 865–869.

3. Budapesti Közlöny, 25(211), 2.

Erzsébet királyné kultusza az iskolákban

Erzsébet-ünnepélyek

Az iskolai hazafias ünnepélyek sorában külön figyelmet igényel és neveléstörténeti szempontból is gazdag kutatási témát ad Erzsébet királyné emlékezete. A királyné magyarországi kultuszát leginkább az motiválta, hogy Ferenc József korai politikájának következményeként az uralkodó személye sokáig volt vitatott a magyar köztudatban, és ebből a problematikus helyzetből adódóan Erzsébet alakja került előtérbe (Vér, 2006b). „A modern nemzettudat kialakulása nyomán jelent meg az az igény, hogy a hatalom letéteményese azonosulni tudjon a nemzettel” (Landgraf, 2001, p. 109). Ezt a szerepet tudta Erzsébet királyné betölteni. A kultuszának lényege Ferenc József elfogadtatása, az uralkodó és nemzete közötti konszenzus elősegítése. A meggyőzéshez használt köz-helyek, az erkölcsi értékekre való hivatkozás mellett, a nemzeti érzések és a magyarságtudat erősítése kapott ebben szerepet (Vér, 2006a, p. 11). Ezt a törekvést tudták az iskolák is Erzsébet emlékének ápolásával erősíteni.

Az Erzsébet királyné névnapjához kapcsolódó ünneplés már életében is hagyományá vált. 1867-től a királyné névnapjáról az országgyűlés mindkét háza üdvözlő felirattal emlékezett meg (Vér, 2006a). Ezt erősítette, hogy Erzsébet királyné szívesen tartózkodott névnapján Gödöllőn, ahol a helyiek révén november 19-e igazi népünnepé alakult. Ezen alkalmakkor a gödöllőiek fáklyás felvonulással, szerenáddal és kivilágítással fejezték ki hódolatukat az királyné felé (Ripka, 1901). Az oktatási intézményekben is találunk példákat Erzsébet névnapja alkalmából rendezett ünnepélyre a királyné halálát megelőző időkből (Ünnepély az óvónőképezdében, 1896). A koronázási emlékünnepélyek és a millenniumi iskolai emlékünnepélyek műsorában is feltűnik a királyné személye, hozzá kapcsolódó vers, megemlékezés (Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága, 1892).

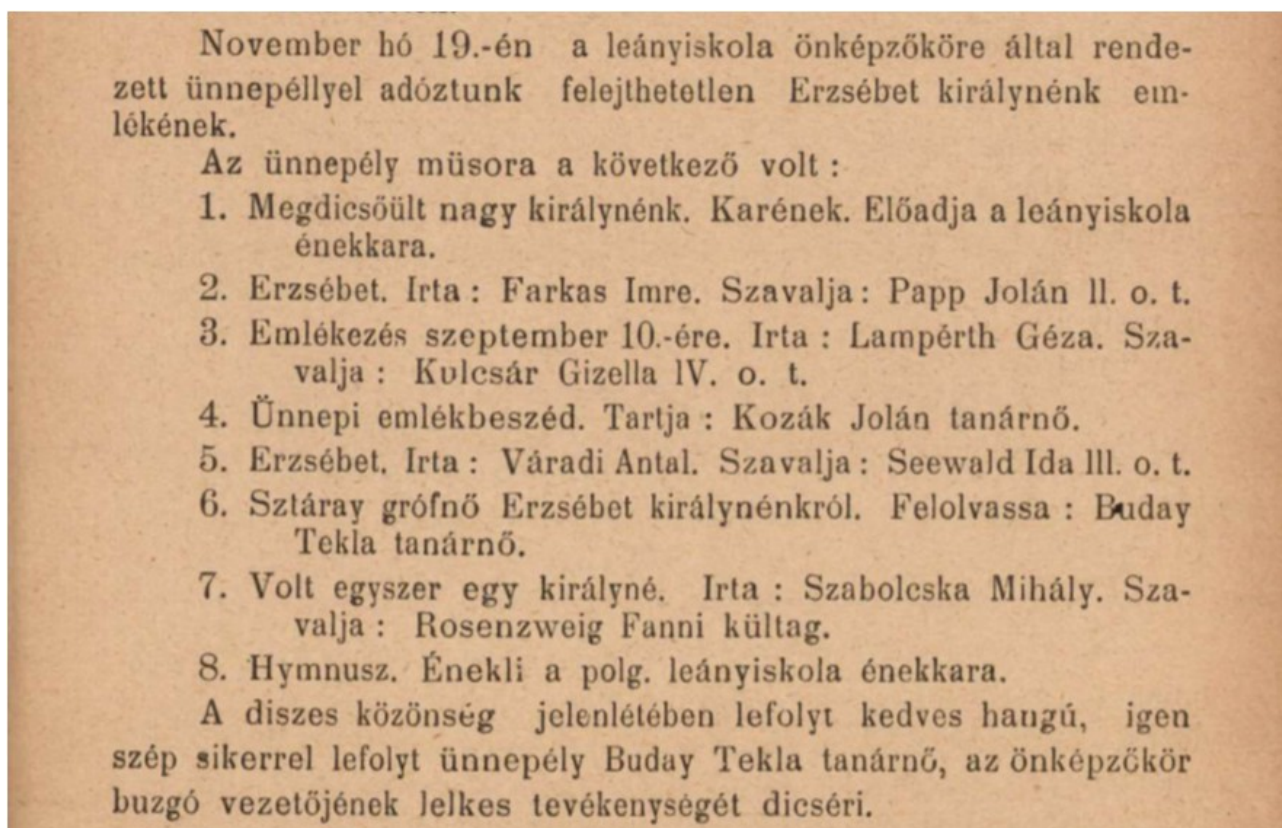
Erzsébet királyné tragikus halálakor az országos gyászhoz az iskolák is kapcsolódtak. A bécsi temetés utáni napokban felekezeti gyászsztentiszteleteket és gyászünnepélyeket tartottak, melyek forgatókönyveiben megtaláljuk a történelmi személyekről való eddigi megemlékezések elemeit: szavakat, karéneket, emlékbeszédet. A műsort az egész iskola jelenlétében az intézmény egy nagyobb termében, ahol volt a tornacsarnokban vagy a díszteremben tartották, melyet az eseményre berendeztek, az iskolára gyászlobogókat helyeztek fel. Találunk példát a szakrális díszítésre is, ahol a tanulók Erzsébet oltárszerűen felállított, gyertyákkal megvilágított képe körül foglaltak helyet (Évi tudósító, 1899). A diákok öltözetében is megjelent a gyász: fekete ruhát, gyászfátyolt vagy fekete karszalagot, gyászejelvényt viseltek, de volt olyan iskola, ahol kokárdát tűztek fel. Az iskolák saját hatáskörben további intézkedéseket tettek: a gyászkarszalagot 30 napig viselték, gyászkeretes levélpapírt használtak az egész tanévben, részvétfeliratot küldtek a királynak, Erzsébet-alapítványt létesítettek tehetséges vagy hátrányos helyzetű tanulók számára.

A királyné emlékének törvénybe iktatása⁴ jelezte kultuszának intézményesülését. Ehhez kapcsolódott a vallás és közoktatási miniszter körrendelete⁵ szerint előírt iskolai megemlékezés: „Neveljük Erzsébet Királyné emlékében a tanuló ifjúságot. Nem szabad az Ő dicső emlékezetének meghalványulnia a jövő nemzedékek lelkében sem. Évről-évre szenteljük az Ő dicső és áldott emlékezetének az Ő védszentje: Erzsébetnek napját, november tizenkilencedikét”. A hazafias ünnepek közé így kerültek az Erzsébet-emlékünnepélyek, amelyek forgatókönyve követte a gyászünnep menetét: felekezetek szerinti gyászsztentisztelet után kötelező elemként a Himnusz elénekését és emlékbeszéd tartását írta elő, de az ünnepélyek állandó elemeiként jelentek meg a királynéről szóló szavatok, a hangszeres zene és a karének is (1. kép). A műsorok összeállításához emlékfüzetek, vezérkönyvek, dalos-

4. Magyar Törvénytár (1899). Franklin, Budapest, 136.

5. Rendeleték tára (1898). Nr. 229. Budapest, 967–970.

könyvek, színdarabok jelentek meg, kerültek az iskolai könyvtárakba. Az iskolai ünnepeket segítő verseskötetekben külön részben helyet kaptak az Erzsébetről szóló „szavalható” versek. A királyné halála utáni két évtizedben megjelent három emlékkönyvben és hét szavalókönyvben 49 szerzőtől 70 verset találtunk. A téma kutatásának további forrásai között kiemelkedő szerepük van az iskolai értesítőknek. Kötelező tartalmaiknak köszönhetően gazdagon informálnak az iskolai Erzsébet-ünnep forgatókönyveiről, emlékbeszédeket közölnek. A korabeli pedagógiai szakfolyóiratokat vizsgálva megtaláljuk a képzők Erzsébet-megemlékezései mellett a kultuszápolást segítő forgatókönyveket, foglalkozásterveket, könyvajánlókat (Némethné, 2023).

1. kép: Erzsébet királyné emlékünnepeinek forgatókönyve egy leányiskola értesítőjéből (Homoky, 1910)

Az ünnepély tartalma mellett javaslatokat kaptak az iskolák a dekorációt illetően is: a torna- vagy díszteremben a királyné feketébe vont képe vagy szobra előtt történjen a megemlékezés (Ludvig, 1906).

Az Erzsébet-emlékhelyek szerepe az iskolai kultuszápolásban

Vér (2013) szerint a királyné emlékének megőrzésében jelentős szerepet kaptak a szimbolikus térfoglalási eljárások során, az emlékének szentelt fák, facsoportok. Az emlékfák ültetésére több példát is találunk a XIX. század második felében. Az uralkodócsaládhoz kapcsolódóan, a királyi pár ezüstlakodalmakor 1879-ben történtek faültetések (A Felséges Királyi-Pár ezüst menyegzőjének emlékére ültetett fák, 1879), de ültettek ún. nászfákat Rudolf trónörökös menyegzője emlékére is (Kaán, 1909). A 1896-ban, a millennium évében az országos felhívásban⁶ meghirdetett emlékfaültetéshez külön rendeletben⁷ előírt módon csatlakoztak a tanintézmények is. Az iskolai

6. Rendeleték tára (1896). Nr. 87. Budapest, 875.

7. Néptanítók lapja, 29(16), 15–16.

millenniumi ünnepekhez kapcsolódóan, az „ifjúsági ezredéves ünnepség szívreható voltának emelésére” kívánták felhasználni a nemzeti színű szalaggal feldíszített ásóval, a gyermekekkel közösen elültetett, virágokkal körbehintett facsemetéket (A millenniumi emlékfák ültetése tárgyában, 1896). Így a királyné halála után, amikor Darányi Ignác földművelődésügyi miniszter újra emlékfák ültetésére hívta fel az ország lakosságát, már ismert volt az emlékállítás ezen formájának jelentése. Erzsébet egyéniségéhez jól kapcsolható volt az elképzelés, miszerint „aki a természet szépségeinek oly csodálója volt: annak emlékét fák millióinak kell hirdetnie” (Erzsébet királyné emlékfái, 1899, pp. 5–7). Az iskolák itt is kivették részüket az Erzsébet-kultusz ilyen módon való fenntartásából, a ligetek és parkok kialakításából. Több mint háromszáz településen a facsoportokat iskolák udvarára, kertjébe vagy az iskola előtti térre ültették, vagy maga az iskola hajtotta végre a fásítást (Erzsébet királyné emlékfái, 1899). A kultusz fenntartását segítette az is, hogy az emlékfák gondozására, pótlására is vállalkoztak az iskolák, és a ligetek helyszínül szolgáltak az iskolai Erzsébet-emlékünnepeknek. Az 1906 után új emléknappként megjelenő „Fák napja” és az Erzsébet-emlékfák ünnepben való összekapcsolására érkezett javaslat egy tanfelügyelő részéről, miszerint az esetleg kipusztult emlékfák pótlására, és azon iskolákhoz, ahol még nincs emléke a királynénak, új fákat ültessenek, illetve a meglévő fákat koszorúzzák meg. Ezzel „a fák ápolását összefüggésbe hozván az Erzsébet-kultusszal, a gyermekek hajlandóságát, sőt előszeretét a fák és cserjék megbecsülése iránt maradandóvá” kívánták tenni (Fák napja, 1907).

Az emlékligeteket táblával megjelölték, de szerte az országban emlékműveket is emeltek a királyné tiszteletére, ezek a szobrok a „szabályozott emlékezet támaszaként, annak hordozó szimbólumaként jelenhettek meg” (Vér, 2013, p. 296). Az iskolások részt vettek a szoboravatási ünnepeken, több helyen az ünnepi műsor szereplői voltak. Például a királyné halála után alig nyolc hónappal elsőként felállított nyirádi szobor avatásakor (1899. május 22-én) az ünneplő menetet 12 fehér ruhába öltözött koszorús leány vezette, az ünnepi szentmisén és az ünnepeken pedig a pápai tanítóképző száztagú kórusa énekelt (Némethné, 2002).

A részvétel mellett a pedagógusok az Erzsébet-emlékhelyek létrehozásában is jeleskedtek. Például az Udvarhelymegyei Tanítóegyesület kezdeményezésére a homoródalmási barlang egyik termét Erzsébet Szakasznak nevezték el, és emléktáblával (2. kép) jelölték meg. Az emléktábla terveit Hargitai Nándor, székelyudvarhelyi állami kő- és agyagipari szakiskola igazgatója készítette el (Királynék emléke, 1899). Az ünnepi beszédben megindokolták a helyszínválasztást: „Itt van az ő emléktáblája méltó helyen, aki annyira kedvelte a természetet, aki [...] annyiszor vonult az fái, hegyei, patakjai közé: lehet-e annak nevét méltóbb helyen megörökíteni, mint itt... ez örökös sötét magányban?” (Szász, 1899, pp. 3–4). Külön szóltak az iskola szerepéről a királyné kultuszának erősítésében, miszerint a pedagógusoknak a külső jelállítás mellett sokkal „melegebb anyag áll a rendelkezésükre”: a tanítványok szíve, „ez lesz igazán az az Erzsébet emlék, melyen az idő sem fog diadalmaskodni, míg egy magyar kebel dobog” (Szász, 1899, p. 5).

2. kép: Emléktábla a homoródalmási barlangban (Szász, 1899)

Erzsébet királyné fővédnök és névadó szerepben

Jókai Mór Erzsébet magyarországi kultuszának egyik meghatározó alakja volt. Kortársként királyné-ábrázolását a rajongó eszményítés jellemezte (Vér, 2015), de ezen kereteken belül széles palettájú Erzsébet-képet jelenített meg. Az Országos Nemzeti Szövetség 1899-ben tartott Erzsébet-napi ünnepségén elhangzott beszédében fontos szerepet tulajdonít a királyné emlékének megőrzésében a nevét viselő intézményeknek, „melyek az ő áldott védnöksége alatt a szenvedő emberiség s az előre törekvő nemzeti művelődés javára keletkeztek” (Jókai, 1899, idézi Vér, 2006b, p. 160). Ezekben az intézményekben még erőteljesebben kapcsolódott az iskola életéhez, belső világához a névadó, Erzsébet királyné kultuszának ápolása.

Az első névadások még a királyné életében történtek, amikor a királyi pár életének eseményei (egybekelés, gyermekszületés, ezüstlakodalom), a politikai események (kiegyezés, koronázás), illetve a királyné névnapja szolgáltatott alkalmat a névválasztásra. Ezek az intézmények többnyire bölcsődék, óvodák és árvaházak voltak (Némethné, 2023). A királyné mint fővédnök vagy névadó pénzzel támogatta az intézmények alapítását, fenntartását.

Az első pesti bölcsőde nem viselte ugyan a királyné nevét, de 1865-től Erzsébet vállalta a fővédnökséget. Az 1877-ben új épületbe költöző, az akkor 25 éves jubileumát ünneplő bölcsődét a királyné 200 forinttal támogatta. A pénzadományok mellett Erzsébet még ebben az évben díszes aranykeretbe foglalt festett arcképét ajándékozta az egyletnek (A pesti első bölcsőde-egylet, 1877). A támogatások, ajándékok mellett kiemelkedő eseménynek számított, és a jótévő királyné szerepét erősítette, a személyes látogatás a védnökség alatt álló intézményben. Erre többször is sor került a bölcsőde életében, melynek kultuszerősítő hatását a napilapokban megjelenő beszámolók is növelték. Az 1893-as megtekintéskor ehhez egy kislány köszöntőjét emelték ki a lapok: „Magas pártfogónők! Alázattal kérjük, fogadja e szerény ibolya-bokrétát tőlünk, szegény gyermekektől” (A királyné a kisdedek

között, 1893). A budapesti Erzsébet Árvaház gyermekeit is gyakran meglepte a felséges asszony Kugler udvari cukrász édességeivel. Az uzsonna közben a gyermekeknek elmondták, kinek köszönhetik a kegyes adományt (Hírek, 1879). Ezek a tudósítások is erősítették az árvákat gyámolító, jóságos királyné képet.

Az 1855-ben megnyitott nagyváradai Erzsébet Császárné Bölcsőde Intézet létrehozásánál a névadóhoz háromféle kapcsolódás is megjelenik: az alapítás indítványát a császári esküvőhöz kötötték, Erzsébetet kérték fel a bölcsőde védnökéül és névadójául, illetve a megnyitót Erzsébet-naphoz igazították (Kisdedóvók és bölcsődék, 1867). 1857-ben a császári pár magyarországi körútja alkalmával Nagyváradra is ellátogatott, ahol Erzsébet személyesen tekintette meg a pártfogásába vett intézményt. Akkor az egyesület elnöke köszöntőjében utalt az alapítás kapcsán az esküvőre, illetve a névadóra is (A Nagyváradai Erzsébet-Császárné-Bölcsőde-Intézet harmadévi jelentése, 1858).

A máramarosszigeti óvodaegylet és intézete szintén a királyné nevét viselte, minek „kieszközlésére a császár és fejedelmi pár egybekelési ünnepélye szolgáltatott indokot”, így 1855-ben megnyílt az Erzsébet Kisdedóvó (Bökényi, 1894, p. 59). Itt a névadóhoz kapcsolódó események között találtuk a Mária Valéria (Erzsébet leánya) esküvője alkalmából 1890-ben rendezett ünnepélyt, melyen a királynét éltető versek is elhangzottak (Levelezés, 1890). A másik pedig az óvoda fennállásának 40. évfordulóján tartott megemlékezés, amely még Erzsébet életében (1894-ben) hozzá mint névadóhoz szólt, és az óvoda gyermekek nemcsak részt vettek, de szerepeltek is a műsorban (A máramarosszigeti „Erzsébet kisdedóvó” 40 éves fennállásának emlékűnnepélye, 1894, p. 450).

A névadás kezdeményezésének egy további formáját találtuk Kőszegen, ahol a felekezet nélküli óvoda alapításához a város mecénása Schey Fülöp (1798–1881) tízezer forintot, egy házat és kertet adományozott. Cserébe kérte, hogy az intézetet Erzsébet királyné iránti tiszteletét kifejezendő *Elisabethinum*nak nevezzék, és ismerjék el őt főalapítónak (Auguszt, 1918).

A következő Erzsébet-intézmények a királyné halálát követő időszakra tehetők, amikor a felerősödött kultusz, az Erzsébet emléke iránti tisztelet kifejezése, vagyis emlékező funkció húzódik meg a névadások mögött (Vér, 2013).

A Trefort Ágoston által 1873-ban alapított állami polgári iskolai tanítónőképző intézet a genfi tragédia után egy héttel, 1898. szeptember 16-án kérelmezte, hogy a királyné emlékére felvehesse az Erzsébet Nőiskola nevet (Lázárné, 1899). A beleegyező királyi leiratot megköszönve az iskola gondnoka beszédében Erzsébet emlékét mint az eszményi nőiesség mintaképet állította a tanulók elé, és kiemelte, hogy „a név nem csak címében és pecsétjében fogja emelni az intézetet, de annak belső, erkölcsi értékét is növeli” (Lázárné, 1899 p. 14). Az Erzsébet Nőiskola iskolai hagyományaiban kitüntetett szerepet kapott a kötelezően előírt Erzsébet-emlékűnnep, melyek részletes forgatókönyvei, alkalmi beszédei az iskola tantestülete által szerkesztett Nemzeti Nőnevelés című lapban is közlésre kerültek. A november 19-i ünnepély mellett szeptemberben évről-évre megemlékeztek a királyné haláláról. Ez utóbbi megemlékezést az 1908 után a királyné emlékének szentelt Örökimádás-templomban (Budapest, Üllői út) tartották (Berta, 1914). 1899 februárjában Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter részvételével külön Erzsébet-ünnepélyt is rendezett a tanítónőképző intézet. A változatos zenei darabok után előadták Tordai Grail Erzsébetnek, az intézet növendékének *Erzsébet és Hungária* című drámai költeményét, melyet Gáll Anna intézeti zenetanárnő zenésített meg (Lázárné, 1899). A költemény még abban az évben nyomtatásban is megjelent (Tordai Grail, 1899), más iskolák „Erzsébet ünnepeinek kedves alkalmi darabjává” vált (Erzsébet Nőiskola, 1899, p. 80), ezzel a Nőiskola más intézményekben is hozzájárult a kultuszápoláshoz. Egy Erzsébetre, a névadóra emlékező vers helyet kapott a Nőiskola fennállásának 40. évfordulóján tartott ünnepi műsorában is (Berta, 1914). Az Erzsébet Nőiskolába Stróbl Alajos ajándékként érkezett a királyné márvány mellszobra (Radák, 1933), illetve az intézet elkészíttette Erzsébet olajfestésű arcképét, melyet Hollós Károly intézeti rajztanár festett (Lázárné, 1901). A

királyné születésének századik évfordulóján (1937) a névadót megidézve írták: „Erzsébet Nőiskola, erre a nagymúltú intézményre helyezett koronát egy koronás nőalaknak mindig jelenlévő emlékezete, a legnépszerűbb magyar királyné, Erzsébet neve, [...] Ennek az elbűvölő, legendás királynénak művészi képreprodukcióival, róla való eredeti festményekkel, szobrával találkozunk az igazgatói irodában, díszteremben és más helyeken, sőt, még egyik betegszobában is. [...] Ott lebeg mindig a leányok előtt Erzsébet királyné alakjában és nevében a példa, a megvalósult eszmény” (Mesterházy, 1938, p. 16).

A királyné nevét viselő iskolák sorában fontos kultuszápoló szerepe volt az 1914-ben alapított pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemnek, ahol a névválasztás indoklásában megjelent mítoszának három eleme: Erzsébet királyné magyarok iránt érzett rokonszenve, a kiegyezésben játszott szerepe, illetve az Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletével való összefonódás. Az utóbbit a helyszín, Pozsony is erősítette mint a szent egyik lehetséges születési helye, kultuszának központi helyszíne, de az egyetem az 1923-i Pécsre költözése után (3. kép) egészen 1945-ig megtartotta nevét (Polyák, 2014) és a hozzá kapcsolódó hagyományokat és jelképeket.

3. kép: A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem díszterme Pécsen a névadó szobrával. Forrás: Képeslap magángyűjteményből

A névadó jelen volt a nevét viselő intézmények jelképeiben, az iskolák címerében, zászlaján vagy akár az épület alakjában. Erre a szimbolikus térhasználatra jó példa a makói Erzsébet Árvaház épülete és a Budaörsön felépített Erzsébet-otthon: mindkettő E betűt formáz. Az utóbbi további különlegessége, hogy a homlokzatára egy Erzsébet királynénak tulajdonított mondatot írtak (4. kép): „Neveld a gyermeket munkára, megél és jó marad!” (A Nagypénteki Református Társaság hetedik évkönyve, 1903, p. 22). További forrás nem erősíti meg, hogy ezek tényleg a királyné szavai voltak, de az árvaház jelmondatává váltak, és a névadót még szorosabban kapcsolták az

intézményhez, ahogy az avató ünnepélyen a király képviselőjében Széll Kálmán miniszterelnök beszédében is összekapcsolta az árvaház céljait a névadó személyével: „a hány szív és lélek megmarad erkölcsösnek és vallásosnak és ahány hazafiassá nevelődik, és az marad, megannyi emléket állítanak önök a mi dicső királynénknak, a legszebbeket, a legmaradandóbbakat, a legértékesebbeket” (Az „Erzsébet-ház” felavatása, 1900).

4. kép: Erzsébet-otthon Budaörsön (A Nagypénteki Református Társaság hetedik évkönyve, 1902)

Az Erzsébet névvel megjelölt nevelési intézményekhez legtöbbször jótékony alapítványok is kapcsolódtak. A jótékonyági cél több helyen kapcsolódott az emlékünnepélyekhez, ahol kiosztásra kerültek adományok, segélyek, illetve az ünnepi alkalom bevételét fordították jótékony célra (Némethné, 2023).

Összegzés

A rendeletileg előírt emlékünnep előtt, már életében is ünnepelték Erzsébetet az iskolákban, de a halála után kultuszának fennmaradásához, a személye iránti tisztelet megerősítéséhez jelentősen hozzájárultak a kötelezően előírt iskolai megemlékezések, beleilleszkedve a kor hazafias ünnepei közé.

Az Erzsébet-emlékünnepélyek vizsgálatakor sorra megfigyelhetőek az ünnepek emlékeztetőtechnikákként való megközelítésének egyes elemei: a vizuális elkülönítés a hétköznapoktól (helyszín, dekoráció, öltözet) vagy a verbális kiemelés (szónoklatok, versek, dalok). A kollektív emlékezet és a nemzettudat erősítése tetten érhető az Erzsébet-ünnepek forgatókönyveiben, a gyermekeknek szóló szónoklatokban éppúgy, mint magában a kö-

zős előkészítésében és az ünnep lebonyolításában. A pedagógusok mint a megemlékezések szervezői, szónokai szervesen hozzájárultnak az Erzsébet-ünnep emlékezet-átadó szerepének erősítéséhez. Így vált a királynéra való emlékezés kulturális tevékenységgé, és közvetítette az intézményesített kánont, szolgálva az identitás-erősítést, a későbbi generációk felé közvetítve a már történelemmé alakult kollektív emlékezetet. Az Erzsébet-emlékhelyek kialakítására és azok emlékhelyként betöltött szerepére is számos példát találunk a korszakban.

Az Erzsébet királynéhoz kapcsolódó iskolai hagyományok legnagyobb befolyással a róla elnevezett intézmények életére voltak. Névadóként még gazdagabbak, összetettebbek az emlékezetörzés szimbólumai, ezekben az iskolákban érzékelhető a legerősebben az Erzsébet-ünnep nevelő és emlékezetörző, továbbadó funkciója.

Irodalom

1. Assmann, J. (1999). *A kulturális emlékezet, (Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban)*. Atlantisz.
2. Auguszt, J. (1918). Óvodánk jubileuma. *Kőszeg és Vidéke*, 38(13), 1–2.
3. Berta, I. (Ed.) (1914). *A budapesti m. k. állami Erzsébet Nőiskola értesítője az 1913–14. iskolai évről.*⁸
4. Bökényi, D. (1894). *Máramaros vármegye tanügyének múltja és jelene. A máramarosi általános tanítóegyesület által pályadíjjal koszoruzott dolgozat. Különlenyomat a »Máramarosi Lapok« 1893. és 1894. évfolyamából. (8-r. XV és 191 l.) Máramarosi részvénytársaság-könyvnyomdája.*
5. Gennep, van A. (2007). *Átmeneti rítusok*. L'Harmattan.
6. Gyáni, G. (2012). Nemzet, kollektív emlékezet és public history. *Történelmi Szemle*, 54(3), 357–375.
7. Halbwachs, M. (1925), ford. Sujtó, L. (2018). *Az emlékezet társadalmi keretei*, Atlantisz.
8. Homoky, I. (Ed.) (1910). *Abonyi magy. kir. állami polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1909/10. iskolai évről*. Szerdahelyi János Könyvnyomdája.
9. Kaán, K. (1909). *A természeti emlékek fenntartása*. Pallas.
10. Kapitány, Á. & Kapitány, G. (2012). Az ünnep mint emlékezés és az emlékezés mint ünnep. *Jel-Kép*, 1–4. <https://doi.org/10.20520/Jel-Kep.2012.1-4.6>
11. Keszei, A. (2011). Az emlékezet rétegei. *Korall*, 41, 5–34.
12. Killyéni, E. (1891a). Az iskolai ünnepélyekről I. *Néptanítók Lapja*, 24(94), 892–893.
13. Killyéni, E. (1891b). Az iskolai ünnepélyekről II. *Néptanítók Lapja*, 24(95), 899.
14. Kovács, É. (2012). Az emlékezet szociológiai elméletéhez. *Socio.hu – Társadalomtudományi Szemle*, 2(1), 23–35.
15. Környei, J. (1868). Műveltségi állapotaink s a tanítási rendszer. *Néptanítók Lapja*, 1(32), 497–498.
16. Körösi, H. & Szabó, L. (Ed.) (1912). *Az elemi népoktatás enciklopédiája I–III*. Franklin Társulat.
17. Landgraf, I. (2001). Erzsébet, a magyarok királynéja: második Szent Erzsébet. In Barna, G. (Ed.). *A szenttisztelet történeti rétegei és formái Magyarországon és Közép-Európában: a magyar szentek tisztelete* (8), (pp. 109–127).

8. Az iskolai értesítők kiadója maga az iskola, ezt a továbbiakban az irodalomjegyzékben külön nem jelöljük.

18. Lázárné, K. J. (Ed.) (1899). *Értesítő. A budapesti magy. kir. áll. „Erzsébet–Nőiskola” polgári iskolai tanítónőképző és a vele kapcsolatos felsőbb leányiskolai nevelőintézetének állapotáról az 1898/99–iki iskolaévben.*
19. Lázárné, K. J. (Ed.) (1901). *Értesítő. A budapesti állami „Erzsébet Nőiskola” polgári iskolai tanítónőképző-intézete és felsőbb leányiskolai nevelő-intézetéről, valamint a vele kapcsolatos elemi tanítónőképző-intézeti tanárnői tanfolyamról az 1899/900 és az 1900/901–ik iskola évekről.*
20. Ludvigh, B. (Ed.) (1906). *Magyarok csillaga: vezérkönyv a miniszterileg elrendelt összes iskolai ünnepélyek rendezéséhez.*
21. Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága (Ed.) (1892). *A koronázás örömnépe: a magyar nép és az ifjúság számára.* Singer–Wolfner.
22. Mayer, M. (1875). Az alkotmánytan tanításáról. *Néptanítók Lapja*, 8(2), 17–20.
23. Mesterházy, J. (1938). Mit nézzünk meg, rádióelőadás az Erzsébet Nőiskoláról. In Radák, O. (Ed.) *A budapesti m. Kir. Állami Erzsébet Nőiskola Leánygimnázium értesítője az 1937–38. iskolai évről* (pp. 13–16).
24. Mészáros, I. (1995). Ünnepek, ifjúság, iskola – egykor. *Új Pedagógiai Szemle*, 45(12), 9–22.
25. Nagy, I. (1894). A millennium és az iskola. *Néptanítók Lapja*, 27(28), 251–252.
26. Némethné, F. G. (2002). *Magyarország első Erzsébet szobra Nyírádon.* „Erzsébet királyné” Általános Iskola.
27. Némethné, F. G. (2014). Az intézmény hagyományai mint az iskolai légkör fontos minőségmutatói. In Koós, I. & Molnár, B. (Eds.), *A tanítóképzés múltja, jelene III.* (pp. 225–246). Nyugat-magyarországi Egyetem.
28. Némethné, F. G. (2023). Erzsébet királyné magyarországi kultusza neveléstörténeti megközelítésben. In Sipos, J. & Boldizsár, B. (Eds.), *A tanulás-tanítás régi és újabb gyakorlati és történeti vonatkozásai.* Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága Neveléstudományi Szakbizottság (pp. 128–142).
29. Nora, P. (1999). Emlékezet és történelem között: a helyek problematikája. *Aetas*, 14(3), 142–157.
30. Pataki, F. (2010). Kollektív emlékezet és emlékezetpolitika. *Magyar Tudomány*, 7, 778–798.
31. Péterfy, S. (1880). Iskolai ünnepélyek és leánynevelési értekezletek. *Nemzeti Névelés*, 1(2), 112–121.
32. Polyák, P. (2014). Az Erzsébet Tudományegyetem névváltozatai. *Per Aspera ad Astra*, 1(1), 115–137.
33. Radák, O. (1933). *A budapesti m. kir. állami Erzsébet Nőiskola leányliceum értesítője az 1932–33. iskolai évről az intézet 60 éves fennállása alkalmából Zirzen Janka emlékének szentelve.* Iskola Igazgatósága.
34. Ripka, F. (1901). *Erzsébet királyné Gödöllőn 1867–1897. Emlékkönyv a gödöllői Erzsébet szobor leleplezési ünnepére.* Pesti Nyomda.
35. Sebestyén, Gy. (1880). Gyakorlati tanítás az 1848–diki törvények szentesítésének évfordulóján tartandó nemzeti iskolai ünnep megülvése alkalmával a népiskola felső- és ismétlő osztályaiban. *Nemzeti Névelés*, 1(4), 352–365.
36. Szabó, I. (2006). Nemzeti ünnepek az iskolában. *Új Pedagógiai Szemle*, 56(7–8), 96–115.
37. Szász, F. (1899). *Udvarhely-megyei Tanítóegylet 25 éves története.* Székelyudvarhely, Betegh Pál könyvnyomdája.

38. Takács, Zs. M. (2020). *A pedagógia zsonglórei. Két baranyai tanító életútja a 20. század folyamán.* Institutio Könyvkiadó.
39. Tordai Grail, E. (1899). *Erzsébet és Hungária, drámai költemény.* Singer – Wolfner.
40. Turner, V. (1969). *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure.* Aldine de Gruyter.
https://www.academia.edu/11040678/Victor_Turner_The_Ritual_Process_Structure_and_Antisstructure
41. Turner, V. (2002). *A rituális folyamat.* Osiris Kiadó.
42. Utry, A. (2012). Szín szókinccstár – Ünnepek, ünnepély, fesztivál, karnevál, sokadalom. *Szín, 17(2), 84–85.*
43. Verédy, K. (Ed.) (1886). *Paedagogiai encyclopaedia különös tekintettel a népoktatás állapotára.* Atheneum.
44. Vér, E. V. (2006a). Erzsébet kultusz I.: Erzsébet királyné magyarországi kultusza emlékezethelyei tükrében 1898–1914 között. *Budapesti Negyed, 14(2–3).*
45. Vér, E. V. (2006b). Erzsébet: mítosz és valóság a magyarok királynéképében. In Gergely, J., Horváth, I. & Strausz, P. (Eds.), *A múlt feltárása – előítéletek nélkül* (pp. 121–138). ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola.
46. Vér, E. V. (2013). *Erzsébet királyné magyarországi kultusza 1914-ig: emlékezethelyei tükrében.* Disszertáció. ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola.
47. Vér, E. V. (2015). "... egy áldott emlékezetű királyné...": Adalékok Jókai Mór mitikus Erzsébet-képének alakulásához. *Aetas, 30(1), 59–86.*
48. Wulf, C. (Ed.) (2004). *Bildung im Ritual: Schule, Familie, Jugend, Medien.* GWV Fachverlage.
49. Wulf, C., Althans, B., Blaschke, G., Ferrin, N., Göhlich, M., Jörissen, B., Mattig, R., Nentwig-Gesemann, I., Schinkel, S., Tervooren, A., Wagner-Willi, M. & Zirfas, J. (2007). *Lernkulturen im Umbruch. Rituelle, Praktiken in Schule, Medien, Familie und Jugend.* VS Verlag.

Szerző nélküli művek

1. A Felséges Királyi–Pár ezüst menyegzőjének emlékére ültetett fák. (1879). *Erdészeti Lapok, 18(12), 885–903.*
2. A királyné a kisdedek között (1893). *Kisdednevelés, 22(17), 522–525.*
3. A máramarosszigeti „Erzsébet kisdedovó” 40 éves fennállásának emlékünnepélye (1894). *Kisdednevelés, 23(15), 450–455.*
4. A millenniumi emlékfák ültetése tárgyában (1896). *Néptanítók Lapja, 29(16), 15–16.*
5. *A Nagypénteki Református Társaság hetedik évkönyve 1902* (1903). Nagypénteki Református Társaság.
6. *A Nagyvárdi Erzsébet–Császárné–Bölcsőde–Intézet harmadévi jelentése* (1858). 1857. évi Január 1. napjától, December utolsó napjáig.
7. A pesti első bölcsőde-egylet (1877). *Katholikus Hetilap, 33(24), 203.*
8. Az „Erzsébet-ház” felavatása (1900). *Nemzeti Nénevelés, 21(8), 356–357.*
9. *Budapesti Közlöny, 25(211).*
10. *Erzsébet királyné emlékfái* (1899). A földmívelésügyi m. kir. minister kiadványai 18.

11. Erzsébet királyné nevenapján. (1908). *Nemzeti Nénevelés*, 29(9–10), 438.
12. Erzsébet Nőiskola. (1899). *Nemzeti Nénevelés*, 20(2), 80.
13. *Évi tudósító a miasszonyunkról nevezett iskolánénék vezetése alatt álló bajai római kath. Leányiskola növendékeinek viseletéről és előhaladásairól. 1898–99. Tanévben.* (1899).
14. Fák napja (1907). *Néptanítók Lapja*, 40(47), 14.
15. Hírek (1879). *Ellenőr*, 11(232), 3.
16. Iskolai ünnepélyek (1883). *Néptanítók Lapja*, 16(20), 309–310.
17. Királynénk emléke (1899). *Néptanítók Lapja*, 32(38), 11.
18. *Kisdédóvók és bölcsődék. Nagyvárad Katholikus Főgymnasiumában tanuló ifjúságnak 1866/67. tanév második félévében* (1867).
19. Levelezés (1890). *Kisdédnevelés*, 19(9–10), 213–216.
20. *Magyar Törvénytár* (1899). Franklin.
21. *Rendeletek tára* (1896). Nr. 87.
22. *Rendeletek tára* (1897). Nr. 339.
23. *Rendeletek tára* (1898). Nr. 229.
24. Ünnepély az óvónőképzésben (1896). *Hód-Mező-Vásárhely*, 26(96), 2–3.

School Ceremonies, the Role of the Eponym in the Inner World of the School

The study examines school ceremonies through the cult of Queen Elizabeth I of Hungary from the perspective of the history of education. The literature emphasises that human groups realise their traditions using memory practices and that such senses of shared memory are transformed into history over time. Remembrance is a cultural activity that plays a role in both strengthening and preserving identity. The primary sources of this research are school bulletins, and teachers' specialist magazines published two decades after the Queen's death. Even during the period of dualism, the professional press distinguished between two types of school celebrations: one focused on patriotism, the other one on light-hearted play. The analysis concentrates on the cult of the celebrations, memorials and traditions of the eponym.

Keywords: *school ceremony, tradition, memory, cult of Queen Elisabeth I, history of education*